

Наказателна отговорност на медицинските специалисти

1. Същност на наказателната отговорност

1.1. Определение на наказателната отговорност

1.2. Елементи на фактическия състав

а) обект на престъплението: кои обществени отношения са засягат от извършеното общественоопасно деяние;

б) обективна страна на престъплението: обективните елементи, които следва да бъдат налице, за да се квалифицира деянието като престъпление (предмет, обстановка, време, средства и пр.)

в) субект на престъплението: кой може да извърши престъплението – всяко лице или лице, притежавашо определено качество;

г) субективна страна на престъплението: различните формите на вина + някои особени субективни преживявания, които трябва да бъдат налице, за да се квалифицира деянието като престъпление: користна цел, намерение за присвояване и пр.

1.3. Особености при престъпленията, извършвани от медицински специалисти

а) особен обект на посегателство: против личността.

Система на престъпленията против личността:

- престъпления против живота (чл. 123 НК, чл. 126 НК и чл. 127 НК);
- престъпления против здравето (чл. 134 НК)
- злепоставяне (чл. 141 НК);

Личността се определя като „човекът с неговите природно и социално обусловени качества, които се проявяват, изменят и развиват в процеса на взаимодействието му с природата и общуването му с другите хора“ (Ал. Стойнов)

Родов обект на престъпленията против личността: обществените отношения, които осигуряват неприкосновеността на системата от лични права и законни интереси на отделния човек, уредени от Конституцията и законите на страната.

Особености на престъпленията в медицинското право:

- участници са само физически лица (лекарят или друг медицински специалист и пациентът);
- пострадалият е конкретен човек (пациентът);
- предмет на отношенията могат да бъдат, както материални блага (човешкия живот, здравето – при лекарска грешка), така и духовни (честта и достойнството – при грубо отношение на лекаря към пациента; доброто име – при разгласяване на медицинска информация за пациента);
- резултатни престъпления: довършени са с настъпването на определено увреждане на обекта (увреждащи престъпления – непредпазливото убийство, подпомагане, склоняване или довеждане до самоубийство, непредпазливото причиняване на средни или тежки телесни

повреди) или при възникването на опасност от такова увреждане (престъпления на поставяне в опасност – различните форми на злепоставяне);

б) особено качество на *субекта* – притежава специфични знания, които изискват от него полагането на различна по съдържание грижа (медицинска правоспособност или висше юридическо образование);

в) някои особености в *субективната страна*:
професионалната непредпазливост в нейните две форми: професионална небрежност и професионална самонадеяност;

2. Конкретни престъпни състави

2.1. Убийство поради професионална непредпазливост

а) основен състав – чл. 123, ал. 1 НК:

- *обект* на престъплението:
обществените отношения, които осигуряват неприкосновеността на човешкия живот;

- *обективна страна*:

жив човешки организъм

изпълнение на занятие или на друга правно регламентирана дейност, представляващи източник на повишена опасност

медицинска дейност е именно такава дейност – уредена в ЗЗ. Осъществяването ѝ е свързано с обективна опасност за живота и здравето на човека, но тъй като е обществено полезна, тя е позволена и уредена от закона. Посочва се, че и най-малкото незнание или немарливо изпълнение на занятието или дейността създава опасност за живота и здравето на други лица. Такива са освен здравеопазването и строителството, ловуването с огнестрелни оръжия и пр. За упражняването ѝ се изискват специални знания или опитност, които се проверяват и удостоверяват съобразно предвиден от закона ред. Предвидени са специални правила, спазването на които гарантират безопасното упражняване на дейността или свеждат риска от увреждане до минимум, който е приемлив от гледна точка на обществения интерес (тази преценка е изключително важна и при въвеждането на нови методи за лечение).

биологична смърт на определено лице (пациент): умъртвяването на пациента става чрез определено въздействие върху неговия организъм, което въздействие може да бъде физическо (хирургическа интервенция, облъчване и пр.) или химическо (назначаване на неподходящо лекарство, грешка в дозата на лекарството)

причинна връзка: настъпването на смъртта е резултат от осъщественото въздействие върху организма на жертвата

- *субект* на престъплението:

изпълнител на занятие или на друга правно регламентирана дейност, представляващи източник на повишена опасност

(лицето трябва да е правоспособно да упражнява съответната професия или дейност)

неговият ръководител, имащ нормативни или служебни задължения във връзка с организацията, ръководството или контрола на дейността

(лицето трябва да е имало задължение да следи осъществяваната медицинска дейност, която е довела до настъпването на престъпния резултат)

- *субективна страна*:

професионална непредпазливост:

несъобразяване със специалните правила, установени за упражняването на дейността, поради незнание (небрежност) или немарливо изпълнение (престъпна самонадеяност)

небрежност – причината, поради която медицинският специалист не е предвидил настъпването на смъртта, е незнанието на определени специални медицински правила, които той е бил длъжен и е могъл да научи при получаване на необходимата за правоспособността му квалификация;

престъпна самонадеяност – медицинският специалист познава специалните медицински правила, но извършва деянието въпреки техните предписания, като обективно необосновано смята, че: а) с поведението си ще успее да предотврати настъпването на евентуалните общественоопасни последици (надценява собствените си умения), или б) обстоятелствата в конкретния случай – физическото състояние на пациента, конкретната обстановка, използваното оборудване и пр., ще възпрепятстват настъпването на неблагоприятния резултат (подценява обществената опасност на деянието)

б) квалифицирани състави:

- с оглед *субекта* на престъплението:

ако извършителят е нямал право да упражнява съответната медицинска дейност (чл. 123, ал. 2 НК): няма разрешение да упражнява съответната дейност или е лишен от право да я упражнява;

- с оглед *обективната страна* на престъплението:

извършителят е бил в пияно състояние или е причинена смъртта на повече от едно лице (чл. 123, ал. 3 НК): в момента на извършване на деянието извършителят трябва да е имал концентрация на алкохол в кръвта си най-малко 0,050 %, без да е необходимо установяването на причинна връзка между пияното състояние и допускането на лекарската грешка;

- *особено тежък случай*:

случай, при който извършеното престъпление с оглед на настъпилите вредни последици и на други отегчаващи обстоятелства разкрива изключително висока степен на обществена опасност на деянието и дееца (чл. 123, ал. 3 НК във връзка с чл. 93, т. 8 НК)

в) привилегирован състав:

- с оглед *последващото поведение* на извършителя: ако деецът след деянието е направил всичко, зависещо от него за спасяване на пострадалия (чл. 123, ал. 4 НК)

Цел: да се мотивира деецът към последващо поведение, което може да предотврати или ограничи настъпването на общественоопасните последици от извършеното престъпление.

Предпоставка: пострадалият да е бил все още жив, когато се предприема поведението.

Конкретно поведение: предприемане на нови медицински интервенции (например реоперация, разширяване на операцията и пр.), предизвикване намесата на друг лекар (например специалист в областта, в която е настъпило увреждането на човешкото здраве).

Ако пострадалият пречи на дееца: достатъчно е извършителят да е направил всичко зависещо от него, за да преодолее пречките, създадени от поведението на пострадалия.

2.2. Криминален аборт

а) основен състав – чл. 126, ал. 1 НК:

- *обект* на престъплението:

обществените отношения, които осигуряват: неприкосновеността на живия човешки плод, неприкосновеността на живота и здравето на бременната и реда за изкуствено преждевременно прекъсване на бременността, установен в действащите нормативни актове (Ал. Стойнов)

Абортът по принцип е допустим, но когато:
е извършен със съгласието на бременната;
от лекар, притежаващ, съответната квалификация и правоспособност;
в акредитирано лечебно заведение;
при спазване на установените в действащите нормативни актове правила и ред.

- *обективна страна:*

умъртвяване на човешки плод
(въздействието върху плода винаги и по необходимост е свързано с въздействие и спрямо организма на бременната)

(умъртвяването става вътре в утробата на бременната чрез използването на вътрешни абортативни средства или външни механични въздействия)

(ако въпреки деянието детето се роди живо, ще е налице само опит към криминален аборт)

съгласие на бременната жена

(без значение в каква форма е дадено, но трябва да се отнася именно до осъществената интервенция)

(дадено лично, а не чрез представител)

(да е дадено от дееспособна жена)

извън акредитирано лечебно заведение

в нарушение на утвърдени медицински стандарти и правила за добра медицинска практика

- *субект* на престъплението:

деецът има висше медицинско образование (аргумент от чл. 126, ал. 2 НК)

не е необходимо да е лекар акушер-гинеколог, каквото е изискването при извършване на аборт (чл. 11 от Наредба № 2 от 1 февруари 1990 г. за условията и реда за изкуствено прекъсване на бременност – Наредба № 2/1990)

- *субективна страна:*

пряк умисъл (когато медицинската интервенция е насочена към постигането на предварително определен резултат – аборт): предвижда сигурното или възможното настъпване на резултата, като извършва деянието с цел да предизвика преждевременно раждане (аборт);

косвен умисъл: предприема манипулации, които създават опасност за живота на плода, но имат за своя цел ефект, различен от прекъсването на бременността. Абортът се явява страничен резултат от осъщественото деяние, чието настъпване се допуска от извършителя;

деецът знае за съгласието на бременната (именно поради наличието на такова съгласие той извършва медицинската интервенция)

деецът знае или е трябвало да знае, че лечебното заведение, в което осъществява аборта не е акредитирано, съответно – знае или трябва да знае, че нарушава утвърдени медицински стандарти и правила за добра медицинска практика;

б) квалифицирани състави:

- с оглед *субекта* на престъплението:

ако извършителят няма висше медицинско образование (чл. 126, ал. 2, предл. 1 НК);

- с оглед *обективната страна* на престъплението:

деецът е умъртвил плода на две или повече жени (чл. 126, ал. 2, предл. 2 НК);

умъртвяването на плода е извършено без съгласието на бременната (чл. 126, ал. 5 НК);

ако умъртвяването на плода е извършено без съгласието на бременната и е последвала смъртта на бременната (чл. 126, ал. 6 НК);

- *повторно* извършено престъпление: ако деецът е извършил престъпление, след като е бил осъден с влязла в сила присъда за друго такова престъпление (чл. 126, ал. 3 НК във връзка с чл. 28, ал. 1НК);

в) освобождаване от наказателна отговорност:

- *бременната жена* не носи наказателна отговорност по предходните алинеи, включително и за подбuditелство и помагачество (чл. 126, ал. 4 НК)

2.3. Престъпно съучастие в самоубийство

а) основен състав – чл. 127, ал. 1 НК:

- *обект* на престъплението:

обществените отношения, които осигуряват неприкосновеността на човешкия живот;

- *обективна страна*:

винаги чрез действие: подпомагане (пострадалият вече е взел решение за самоубийство) или склоняване (пострадалият още не е взел решение за самоубийство)

подпомагане – създаване на благоприятни предпоставки за осъществяване на самоубийство, които улесняват неговото извършване. Може да бъде физическо подпомагане, например предоставяне на средства, или интелектуално, например разясняване на начина, по който да се извърши самоубийството. Във всички случаи подпомагането трябва да бъде насочено към конкретно лице (не и общи разяснения за това как може да се извърши самоубийство, дори и когато те са издадени като брошура или книга);

склоняване – психично въздействие, което се явява мотивиращ фактор в процеса на вземане на решение от пострадалия да посегне на своя живот.

Пострадалият е дееспособно лице могъл е да формира правно релевантна воля. Ако той е бил поставен в заблуждение относно естеството на предприеманото от него поведение, т. е. не е целял и искал да сложи край на живота си, ще е налице убийство при условията на посредствено извършителство.

резултатно престъпление: последва самоубийство или опит за самоубийство

причинна връзка: самоубийството или опитът са предприети поради поведението на дееца

- *субект* на престъплението:

всяко наказателно отговорно лице

(включително медицински специалист – особените му познания ще се преценяват при индивидуализацията на наказанието)

- *субективна страна*:

умисъл (цели или се отнася безразлично към престъпния резултат)

б) квалифициран състав:

- с оглед *обективната страна* на престъплението (чл. 127, ал. 2 НК):

спрямо непълнолетно лице

(става въпрос за лица с неукрепнала психика, които са податливи на външни въздействия) или

спрямо лице, за което виновният знае, че е неспособно да ръководи постъпките си или че не разбира свойството или значението на извършеното

(ограничително тълкуване – само при подпомагане, защото при склоняване ще е налице посредствено извършителство на убийство, тъй като невменяемото лице не е способно да формира правнорелевантна воля. Същият извод е валиден и при склоняване към самоубийство на малолетно лице);

в) довеждане до самоубийство:

- чрез жестоко отнасяне или системно унизяване на достойнството на лице, намиращо се в материална или друга зависимост от него, го доведе до самоубийство или до опит за самоубийство (чл. 127, ал. 3 НК)

материална зависимост: източниците на съществуване на пострадалия са в зависимост от волята на субекта;

друга зависимост: служебни отношения, брачни връзка, отношението лекар-пациент не създава подобна зависимост

- привилегирован състав: ако е извършено по непредпазливост (чл. 127, ал. 4 НК)

2.4. Причиняване на телесна повреда поради професионална непредпазливост

а) основен състав – чл. 134, ал. 1 НК:

- *обект* на престъплението:

обществените отношения, които осигуряват неприкосновеността на човешкото здраве и физическата цялост на личността

- *обективна страна*:

изпълнение на занятие или на друга правно регламентирана дейност, представляващи източник на повишена опасност

(включително медицинска дейност – уредена в 33)

причиняване на тежка или средна телесна повреда на определено лице (пациент): увреждане на човешкото здраве чрез нарушаване на анатомичната цялост или физичните функции на тъканите, органите или системите на човешкия организъм;

подобренията в здравословното състояние, дължащи се на лечение, не се вземат предвид;

степената на увреждане: определя се от причинната връзка, като вредите могат да настъпят и по-късно;

средна телесна повреда: когато е причинено трайно отслабване на зрението или слуха; трайно затрудняване на речта, на движението на крайниците, снагата или врата, на функциите на половите органи без причиняване на детеродна неспособност; счупване на челюст или избиване на зъби, без които се затруднява дъвченето или говоренето; обезобразяване на лицето или на други части от тялото; постоянно разстройство на здравето,

неопасно за живота, или разстройство на здравето, временно опасно за живота; наранявания, които проникват в черепната, гръдната и коремната кухина.

тежка телесна повреда: когато е причинено продължително разстройство на съзнанието; постоянна слепота с едното или с двете очи; постоянна глухота; загуба на речта; детеродна неспособност; обезобразяване, което причинява завинаги разстройство на речта или на сетивен орган; загуба на единия бъбрек, слезката или на крило на белия дроб; загуба или осакатяване на крак или ръка; постоянно общо разстройство на здравето, опасно за живота

- *субект* на престъплението:

изпълнител на занятие или на друга правно регламентирана дейност, представляващи източник на повишена опасност

(лицето трябва да е правоспособно да упражнява съответната професия или дейност)

- *субективна страна*:

професионална непредпазливост

б) квалифицирани състави:

- с оглед *субекта* на престъплението: ако извършителят е нямал право да упражнява съответната медицинска дейност (чл. 134, ал. 2 НК);

- с оглед *обективната страна* на престъплението: извършителят е бил в пияно състояние или е причинена смъртта на повече от едно лице (чл. 134, ал. 3 НК);

За разлика от убийството поради професионална непредпазливост:

! няма предвиждане на квалифициран състав за особено тежък случай (както е това при убийството поради професионална непредпазливост по чл. 123, ал. 3 НК)

! няма предвиждане на привилегирован режим, когато деецът след деянието е направил всичко, зависещо от него за спасяване на пострадалия (както е това при убийството поради професионална непредпазливост по чл. 123, ал. 4 НК). Подобно поведение се преценява при индивидуализацията на наказанието като смекчаващо вината обстоятелство.

2.5. Злепоставяне по чл. 141 НК

а) основен състав – чл. 141, ал. 1 НК:

- *обект* на престъплението:

обществените отношения, които осигуряват неприкосновеността на човешкото здраве и физическата цялост на личността

- *обективна страна*:

опасност за живота или здравето

(болестно състояние на пострадалия)

(родилка – жената от момента, в който раждането е започнало докато трийсет дни след раждането физиологични изменения, дължащи се на родовата дейност)

причината за възникването ѝ е без значение

(опасността може да е предизвикана от дееца, от друго лице или от самия пострадал)

(ако пострадалият пречи на оказването на помощ, достатъчно е лекарят да е направил

необходимото за преодоляването на съществуващата съпротива)

деянието – само бездействие: неоказване на помощ без уважителна причина

- *субект* на престъплението:
лице, което упражнява медицинско занятие

- *субективна страна*:
умисъл

б) квалифициран състав:

- с оглед *обективната страна* на престъплението: ако на виновния е било известно, че болният или родилката са в опасно положение (чл. 141, ал. 2 НК).

Нормативни актове:

Наказателен кодекс – НК

Закона за защита на личните данни – ЗЗЛД

Закон за здравето – ЗЗ

Наредба № 2 от 1 февруари 1990 г. за условията и реда за изкуствено прекъсване на бременност – Наредба № 2/1990